

KÁROLY RÓBERT MAGYAR KIRÁLY 1330. ÉVI HAVASALFÖLDI HADJÁRATA ÉS AZ ŰN. POSADAI CSATA HISTORIOGRÁFIÁJA

Historiography of Hungarian King Charles Robert's campaign to Wallachia in 1330 and of the so-called Battle of Posada

One of the greatest defeats of Hungarian military history took place in the southern Carpathian Mountains in November 1330, where Wallachian ruler Basarab defeated the Hungarian army led by the king Charles Robert. Many charters have survived in connection with the battle, as well as the almost contemporary, detailed account of *Chronicon Pictum*. Despite this fact the localization of the battle is still an exciting issue for Hungarian and Romanian historians alike. Following Nicolae Iorga, the name of the battle was set as the "Battle of Posada", the exact location of the battle, however, is still not known with certainty. The authors' main aim was to present Hungarian scholarly study to the Romanian literature of the topic. Such step was taken for the last time in 1944 (Pataki, József, *Hungarian Anjou Kings and the two Romanian principalities*. Cluj-Napoca). It can be concluded that the site of the battle cannot be located with full certainty even after studying the whole body of charters. According to our present geographical knowledge the Hungarian royal army would have had to take position in the valley of the Olt River and in Vöröstorony (Turnu Roşu) Pass; but the circumstances, reasons and result of a decision which was made many centuries ago cannot be revealed with full certainty anymore. The paper gathers the data referring to the Hungarians taking part in the battle, based on the volumes of the still unfinished compilation *Archive of the Anjou Period (Anjou-kori oklevéltár, Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301–1387*. Szeged, 1990–), also adding some new data to the topic.

László Veszprémy DsC, alezredes, a Hadtörténeti Intézet igazgatója, az MTA Medievisztikai Kutatócsoport vezetője, kutatási területe a középkori és kora újkori hadtörténet. Szerzője: Az Árpád- és Anjou-kor csatái (Zrínyi Kiadó, Budapest, 2008.), e-mail: veszpremy.laszlo@mail.militaria.hu; Gréta Somogyi PhD, a Hadtörténeti Intézet munkatársa, e-mail: alhikmet@heliosfilm.hu

Keywords: Battle of Posada, Anjou Dynasty, Medieval history in Hungary, Romanian Medieval history, Hungarian-Romanian relations

Az 1330. évi havasalföldi hadjárat nem tartozik a magyar hadtörténelem legfényesebb haditettei közé. Ennek ellenére a kortárs *Képes krónika* részletesen megörökítette, s az eseményeket három miniatúra is ábrázolta. Igaz, az ütközet két, közel azonos képét a kényszer szülhette, hiszen a másoló előtt – mára kideríthetetlen okból – elfogyott a szöveg, s kényszerűségből egy mondat közepén meg is szakad a krónika elbeszélése.

A hadjárat különleges helyet foglal el a magyar és román történeti emlékezetben.¹ A magyar hadtörténetírás a középkori magyar királyság egyik legsúlyosabb vereségéként tartja számon, s leginkább megfélemedezne róla, míg a román történetírás a havasalföldi vajdaság, s egyúttal a „feudális román állam” függetlenedésének és megalapításának

¹ A román történetírásban Havasalföld függetlenné válása folyamatában nem alaptalanul tulajdonítanak döntő jelentőséget az ütközetnek. Legutóbb *Neagu Djuvara: A románok rövid története*. Kolozsvár, 2012.

egyik meghatározó eseményeként értékeli a havasalföldi győzelmet.² A román történelem nézőpontjából jelentőségét a magyarok 907. évi győztes pozsonyi csatájához tudnánk hasonlítani. A hasonlóság az ütközetről fennmaradt, bőségük ellenére is hiányos forrásadottságra is igaz, miközben a modern történésszekre rendkívül nagy nyomás nehezedik, hogy töredékes ismeretek alapján rekonstruáljanak hadjáratokat.

Az eseményt elbeszélő forrásunk, az 1358-ra elkészült *Képes krónika* részletesen beszámol a hadjáratról, bár a történeteket a (valószínűleg ferences) krónikás némileg a királylial ellenséges hangnemből, annak büszkeségét és önteltségét elítélve adja elő.³ A *Képes krónika* kéziratában a szöveg éppen a csata leírásnak egy mondata közben szakad meg, amit azonban a későbbi kéziratokból ki lehet egészíteni. A szöveg csonkasága mindmáig foglalkoztatja a kutatókat, de ennek megválaszolása nem jelen írás feladata. A krónikás leírása az eseményekhez időben igen közel készülhetett, ami a részletességéből is érződik. Heinrich von Mügeln, aki a magyar krónika német fordítását közel ugyanebben az időben, az 1350-es években készítette, szintén csak a Basarab (Bazaráb) elleni hadjáratig, a magyar király katasztrofális vereségéig jut el, amihez még egy fejezetet tesz hozzá, miként az a Thuróczy-kéziratban olvasható. A korábbi, a *Képes krónikát* megelőző krónikaszerkesztés időleges határa tehát az említett hadjárat (1330), illetve András herceg itáliai útja (1333) lehetett. Ez magyarázza, hogy a rendelkezésre álló kéziratokból nem volt lehetséges a hiányzó, I. Lajos trónra lépésig eljutó záró fejezetek pótlása, s így a szöveg több kéziratban is a *Képes krónika* szövegéhez hasonlóan ugyanezen mondat közben szakad meg. Az már rejtélyesebb, hogy a krónika későbbi másolatai miért nem egészítették ki a csonka szöveget, noha erre a lehetőségük akkorra már meglett volna. Levonható a következtetés, hogy a király Basarab elleni szerencsétlen hadjárata, illetve a nápolyi utazás után (1330/1333) a korábbi krónikaszerkesztés megszakadt, s azt Nagy Lajos trónra lépéséig mindenképpen, talán éppen az 1350-es években a *Képes krónika* szerkesztése kapcsán akarták pótolni. Ez a kiegészítést tartalmazó néhány oldal nem jutott el a *Képes krónika* másolójához, s nyilván azért nem tudta pótolni más forrásból, mert az akkor még nem volt más kéziratban hozzáférhető.⁴

² (Románul: Humanitas, 2008.) 86–90. o.; *Petre Otu – Alexandru Dutu – Alexandru Madgearu – Mircea Soreanu*: 100 de mari batalii din istoria României. București, 2009. Magyar részről egy fél mondatban utal rá *Csukovits Enikő*: Az Anjou Magyarországon I. k. I. Károly és uralkodása (1301–1342). Budapest, 2012. 122. o. A csata ismertsége leginkább Molnár József „Dezső vitéz feláldozza magát Róbert Károlyért” (1855) című festményének köszönhető. (Budapest, MNG. Képe még a nemzetközi Anjou katalógusba is bekerült: L'Europe des Anjou. Aventure des princes Angevins du XIIIe au XVe siècle. Paris, 2001. 327. o., miként az új magyar alkotmány képes kiadásába is.)

³ Évente, legutóbb 2012. november 13-án ünnepségen emlékeztek meg Pripoare-Perişaniban, ahol a román hősöknek emlékművet emeltek. (www.viatavalcii.ro/index.php/component/content/article/35dus Az utolsó letöltés időpontja: 2013. március 25.); itt képe is megtekinthető.

⁴ *Kristó Gyula*: Anjou-kori krónikáink. *Századok*, 101. (1967) 478. o. Német krónikában is később a rossz tanácsadó mintapéldájaként hivatkoznak az eseményre, pl. *Hans Hauge zum Freystein*: Der Hungern Chronica... Wien [Nürnberg], 1534. 39r. Hivatkozik rá *Radek Tünde*: Das Ungarnbild in der deutschsprachigen Historiographie des Mittelalters. Frankfurt/M., 2008. 120. o.

⁴ Erre lásd *Veszprémi László* előadását a pécsi Medieval Chronicle konferencián, VIth International Congress. Pécs, 25–29 July, 2011. Ettől függetlenül hasonló datálásra jut. *Iosipescu* 2008. 80. o.

A korábbi kutatásban, elsősorban romániai történetírásban felmerült,⁵ hogy egy 1330. december 9-i keltezésű magyar királyi oklevél⁶ megszövegezője, és a krónika vonatkozó fejezetének szerzője azonos lenne, mivel az összecsapás leírása szó szerint azonos. A kutatás azonban egyértelműen bizonyította, hogy ez az oklevél egy 1486 előtti hamisítvány, ami a magyar krónika szövegének a felhasználásával íródott. Ennek bizonyítéka többek között a méltóságok leírása során elkövetett hibák sora, pontosabban annak egy néhány évvel korábbi oklevelekből való átemelése, valamint az az általános tapasztalat, hogy éppen a hadjárat, majd a vereség és a királyi pecsét elvesztése miatt az év novemberéből és decemberéből szinte nincs is királyi privilégiumunk. Ellenkező esetben a krónika és az oklevél leírását joggal lehetett volna egy szemtanúnak tulajdonítani, s így annak forrásértéke még a jelenlegi megítélésénél is nagyobb lehetne.

A korabeli oklevelek nagy számának köszönhetően számos, a csatára vonatkozó forrást ismerünk, s az Anjou-kori regeszták rendszeres kiadásának eredményeként soruk még tovább bővült (erre lásd a függelék). Ez nem meglepő, hiszen a hazai kancelláriai gyakorlat az oklevél-narrációkban a történeti eseményeknek sokszor másutt nem fellelhető leírását őrizte meg számunkra.⁷ Számos részlet az 1330-as események vonatkozásában is csak az oklevelekben őrződött meg. Érdekes, hogy az oklevelek és a krónika csataleírásai között nyelvi egyezés alig van, noha tartalmilag azonosak, kiegészítik egymást, s szerzői, legalábbis a későbbi átirások készítői már a krónika szövegét ismerhették volna. Úgy látszik, hogy a krónikás és a kancellária más-más forrásra és mintaszövegekre támaszkodott az 1330-ban történetek leírásakor.

A történészek egyetértenek abban, hogy a hadjárat elsődleges oka a Szörényi bánság ismételt magyar fennhatóság alá helyezése, illetve a havasalföldi vajda, Basarab hűbéri alávettségének megerősítése volt. Tekintettel arra, hogy 1324 és 1330 között nem ismertek a szörényi bánok, feltételezhető, hogy a területet a magyar király hűbéreseként maguk a havasalföldi vajdák tartották ellenőrzésük alatt. A következő ismert szörényi bán Szécsi Dénes, pontosabban Miklós fia Dénes, Ivánka unokája, a Balog nemzetség tagja, asztalnokmester 1322–1341 között, aki 1322–1327-ben a szintén a Szörényi bánság területéhez tartozó miháldi (Mehadia), 1320-tól egyúttal zsidóvári (Jdioara) kapitány lett, valamint 1327-től a Torontál megyei Becse (Hasznos, Becej) kapitánya is.⁸ Mindez arra utal, hogy az 1330-as hadjáratban a területet jól ismerő magyar vezérek jelenlétével is számolnunk kell, s a krónika megállapítása, miszerint a havasalföldi terület teljesen ismer-

⁵ Pataki 1944. 33–34. o., aki hivatkozik Wertner Mór kritikájára. Lásd: Wertner Mór: Megjegyzések a „Blagay család oklevéltárá”-hoz. *Századok*, 32. (1898) 841–843. o., újabban Györffy 1964. 565–566. o. Ezt már a román történészek sem állítják, vö.: Holban 1981. 116. o.

⁶ AO 14. 1330. 347–348. o.

⁷ Mályusz Elemér: Királyi kancellária és krónikaírás a középkori Magyarországon. Budapest, 1973. A narrációk újabb értelmezésére lásd: Zsoldos Attila: Karászi Sándor és utódai. *Századok*, 135. (2001) 385–407. o., különösen 405. o. Az oklevelek narrációi alapján való hadtörténeti rekonstrukcióra a galambóci ostrom kapcsán tettünk kísérletet: Veszprémy László: Zsigmond Galambócnál 1428-ban. *Hadtörténelmi Közlemények*, 121. (2008) 283–302. o. és Györffy 1964. mellett az 1330-as eseményekre vonatkozó oklevelek jó részét összegyűjtötte (kisebb pontatlanságokkal) Borosy András is. Vö.: Hadi érdemek Magyarországon a XIV. században. In: Borosy András: Hadakozók, keresztetek, hadi érdemek a középkori Magyarországon. Válogatott tanulmányok. Budapest, 2010. 119–126. o. (Először megjelent: *Hadtörténelmi Közlemények*, 117. (2004) 379–442. o.)

⁸ Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. I–II. k. Budapest, 1996. I. k. 275., 367., 467. o. Legújabb magyar történeti áttekintése széles nemzetközi kitekintéssel Vásáry István: Cumans and Tartars. *Oriental Military in the Pre-Ottoman Balkans, 1185–1365*. Cambridge, 2005. 149–155. o.

retlen volt a magyarok számára, csak részben lehetett igaz. Nehéz magyarázatot találnia a magyar sereg csapdába kerülésére. Ugyanakkor hihető a krónika szövegében olvasható megállapítás, hogy Dénes a királyt a vajda megtámadására bíztathatta. A tisztségviselések dátumai az arcontológiában az okleveleken alapszanak, s azok adott évben való hiánya nem jelenti feltétlenül azt, hogy 1330-ban Dénes még ne viselte volna az említett két vár kapitányságát, miként Engel Pál szerint is egészen 1341-ig övé volt minkét kapitányi tisztség. Hasonló megfontolásból szerepel az archontológiában szörényi báni méltóságának kezdőéveként az 1335, noha a krónika vélhetően hitelt érdemlően kapcsolja azt a hadjárat évéhez, 1330-hoz. Ebben nyilván az a mögöttes szempont is szerepet játszhat, hogy nem tudjuk, a vereség milyen hatással járt a szörényi területre, s miként alakult a szörényi vár és bánság birtoklása az 1330-at követő néhány évben.

*

A hadjárat a magyarokra nézve kedvező külpolitikai környezetben indult, miután Basarab szövetségesei, köztük Mihály bolgár cár, vereséget szenvedtek 1330. június 28-án Velbuzsd mellett, számolni lehetett a vajda hatalma és befolyása meggyengülésével. Ugyanakkor a hadjáratnak lehettek hazai belpolitikai vonatkozásai is, hiszen a Károly Róberttel elégedetlen magyarországi előkelők, így László vajda lázadózó fiai a román vajdához menekülhettek, de legalábbis vele kapcsolatot tarthattak.⁹ Fontos információ, hogy az 1330-as támadásban a pogányok és a királyhoz hűtlenek is részt vettek (akiken talán, bár nem bizonyítottan, a magyarországi elégedetleneket lehet érteni). Erre vonatkozóan azonban nincsenek közvetlen forrásaink, de a főleg román történészek által képviselt véleményyt a román fejedelem és a magyar elégedetlenek feltételezett összzejátszásáról – többek között – Kristó Gyula is elfogadta.¹⁰ Nagy Lajos 1351-es oklevele az 1330-i csata kapcsán talán rájuk utalhat, még ha nem is nevesíti őket. Említést tesz ugyanis Basarab oldalán bizonyos hűtlenekről, „aliorum eiusdem patris nostri infidelium” formában.¹¹ Egy XVI. századi német krónika arról számol be, hogy Zách Felicián rokonságából sikerült Basarabhoz menekülniük, ami persze megint lehet pusztán kombináció eredménye.¹² Ha ez tényleg így volt, ebből az is következik, hogy Basarab és – amint néhány oklevélben hozzáteszik – fiai hódoltatása nyilván az ottani Károly-ellenes politikai emigráció felszámolását is jelentette volna, s a hadjárat egyik nem mellékes mozgatórugója lehetett. A kancellária jól értesült-ségét bizonyítja, hogy egy esetben (1332. november 26.), még Basarab apjának nevét is meglepően jó olvasatban rögzítették „Thocomerius” formában.

*

⁹ Erre lásd a király 1329. április 10-i oklevelét, amely bujdosásra kényszerült párttűtökről beszél László vajda fiaival kapcsolatban. AO 13. 1329. 179. sz. 114–117. o.

¹⁰ *Kristó Gyula*: Kán László és Erdély. In: *Tanulmányok az Árpád-korról*. Budapest, 1983. 292–293. o. A közvetlen források azonban hiányoznak, így – Petrovics István szíves segítségével megkeresésünkre – legutóbb maga Tudor Sălăgean is kétségeit fejezte ki a hipotézis bizonyíthatóságát illetően.

¹¹ *Györffy* 1964. 562–563. o.

¹² *Kurze Beschreibung und eigentliche Abrisse der Länder und Festungen so der Türke bis daher in Europe... under sein Joch bracht, sampt der ungarischen Chronica Wilhelmi Dilichi*. Cassel, 1609. 93v., idézi: *Șerban Papacostea*, aki az 1330-as novemberi csata előzményeként felhossa Zách Felicián esetét, hangsúlyozva a magyar nemesség elégedetlenségét Károly Róberttel szemben. Lásd: *Șerban Papacostea*: „Prima unire româneasca”: Voievodatul de Argeș și Țara Severin. *Studii si materii de istorie medie*, 28. (2010) 19. o.

A hadjárat lefolyásának részletei azonban már kevésbé ismertek, s az események rekonstruálásában is már megoszlanak a történeti vélemények. Ebben nem kis szerepe van annak a körülménynek, hogy nem ismert a hadjárat kezdő és végnapja. Annyi biztos, hogy Pál országbíró 1330. szeptember 22-i oklevele már egy jövőbeli királyi hadoszólásról beszél.¹³ A magyar történetírás hagyományosan egy hadjáratról számol, amely a *Képes krónika* híradásával összhangban az év szeptemberében először Szörényvár (Severin) felé indult, s a vár elfoglalásával végződött. Ám pl. Nicolae Iorga két hadjáratot különböztet meg, ami egyébként az erők megosztása miatt a magyar vereséget is jobban megmagyarázhatóvá tenné. Szerinte az egyik csapat Argyas (Curtea de Argeș) felé, a másik pedig Szörény ellen indult volna.¹⁴

Az általánosnak tekinthető magyar és román történeti rekonstrukció szerint innen, Szörényvártól indulhatott tovább a királyi sereg Argyas (a történetek során egyedül megemlített havasalföldi) település felé. Argyas szerepére szerencsére több okleveles forrásunk is van, mivel Károly Róbert egy 1336. október 17-i oklevele név szerint megemlíti. Ugyanis Tatamér, fehérvári prépost testvére, Bakó kis létszámú csapatával (*cum paucis personis hominum*) nem részletezett titkos küldetésüket (*in occultis legationibus et factis*) teljesítve itt csatlakozott a királyi sereghöz: „sub castro Argyas nos adiunxit”.¹⁵ Megérkezésük valóban bátorítólag hathatott az uralkodóra, hiszen az oklevelek sztereotip fordulatai ebben az esetben személyesnek tűnő megjegyzéssel bővülnek (*nobis cum toto exercitu de eius fortuitu adventu ammirantibus*), ami egyúttal arra is bizonyíték, hogy Argyasnál egy ponton túl kilátástalanná kezdett válni a magyar expedíciós sereg sorsa. Valójában nem tudjuk, hogy Bakóéknak mi volt a feladatuk, vélhetően kapcsolatban állt a havasalföldi hadjáratral és a Basarabra gyakorolt, immár elhúzódozó nyomással és tárgyalásokkal. Alexandru Madgearu elméletben Bakó csapatát a Töröcsvári hágón át vezeti el Argyasig, s így magyarázza meg a XVI. századi román hagyományt, ami a hágóhoz kapcsolja a román győzelmet.¹⁶ Az ő elbeszélésben Bakó serege dülja fel Basarab székhelyét. Hasonlóképpen bizonytalan, hogy milyen eszközöket vetett be a magyar fél célja eléréséhez. Argyas alatt hosszabban tartózkodhattak, amint az I. Lajos 1347-es oklevelében olvasható. Lackfi István lovászmester, később erdélyi vajda, a királyi sereg vezére (*maior exercitus*) ugyanis a királyi sereget támadó románok közül ekkor ejt fogságba hatot, akiket a király színe elé vezetett, miközben a támadók közül jó néhánynak a halálát okozta. Egyúttal értesülünk a későbbi vajda kiváló harci lovának a kimúlásáról is a visszavonulás során.¹⁷ Feltételezések szerint számolhatunk az első argyasi királyi székhely lerombolásával, ami éppen nem lehetetlen, hiszen kevés kiépített település volt ekkoriban Havasalföldön. Basarab csapataival nem sikerült ütközetet kikényszeríteni, így a magyaroknak nem maradt más

¹³ AO 14. 1330. 530. sz., 313. o.

¹⁴ Nicolae Iorga: *Istoria armatei românești*. București, 1929. I. k. 77. o., hivatkozik rá: Pataki 1944. 37. o.

¹⁵ Györffy 1964. 560–561. o.; AOKm III. 290–298. o., érdekes, hogy ugyanitt „haderejének teljes erejéről” beszél, ami ellentmondásban van azzal, amikor a krónika és további oklevelei csak annak egy részéről tesznek említést.

¹⁶ Alexandru Madgearu: *Castrum Argyas: Poenari sau Curtea de Argeș?* In: *Studia Varia in Honorem Professoris Ștefan Ștefănescu Octogenarii*. Szerk. Cristian Luca, Ionel Căndea. Brăila, 2009. 203–215. o. A XVI. századi hagyományra visszatérünk az írás végén.

¹⁷ Györffy 1964. 561. o.

lehetőségük katonai fölényük bizonyítására.¹⁸ A román tanulmányokban nagy szerep jut a „castrum” szó értelmezésének. Mivel úgy gondolják, hogy Argyason nem volt a szó nyugati értelmében vett vár, azt másutt keresik. Sergiu Iosipescu például azt javasolja, hogy Argyastól északra, Poienarinál. Mások azonban arra utalnak, hogy a román fejedelemségekben a korai időszakban a megkésétt fejlődés miatt semmi értelme sincsen a „castrum” esetében megkülönböztetni a vár és városias település jelentését. Így nyugodtan tekinthetjük Argyast is „castrum”-nak, még ha ott „igazi” várról minden bizonnyal nem is lehetett beszélni.¹⁹

A magyar királyi oklevelek sora a sereg békés vonulásáról beszél (*pacifice perambulare*),²⁰ ami minden bizonnyal a fegyveres konfliktusok kezdetéig lehetett érvényes. A „békés” vonulás hangsúlyozása utalhat arra, hogy a király nem külső ellenség ellen vonult, hanem saját birodalmán (*terra nostra Transalpina*) belül *naturalis dominusként* ment hűbéreséhez (*voyvoda noster*), akitől a hűbéresi eskü megerősítését várta, illetve arra is utalhat, hogy nem került sor nyílt mezei csatára. A vajda eljárását a „lázadó és áruló” szavakkal minősíti (*seditione et proditionaliter prelians*). Stilisztikailag a „békés” jelző előre utalhat arra, hogy ezzel szemben hűbérese a nyers erőszakot alkalmazta, az elbeszélés szerint teljesen indokolatlanul.²¹ A királyi sereg visszafordulását, kivonulását (*redire, in exitu*) nyilván megelőzte a havasalföldi fejedelem – amint utólag kiderült színlelt – hódolása, amit az oklevelek „békének” neveznek. Az oklevelek a „színlelt béke” kifejezést említik gyakran (*ficta pacis*), ami a vereség hivatalos, udvari magyarázatának központi eleme lett, hiszen ezzel lehetett bizonyítani Basarab esküszegését, s a végső megsegényítő kimenetelt megszépítő tény, hogy a magyarok joggal nem számítottak visszavonuló seregük megtámadására.

Innen az események pontos alakulása homályban marad. Nehezen értelmezik a mai kutatók az oklevelek (1333. I. 2.; 1333. XI. 25.) azon megállapítását, miszerint Basarab emberei a magyar király seregének egy részét (*quandam particulam gentis nostre*) támadták meg. Esetleg vonatkozhatna a hosszan vonuló sereg egy részére, hiszen nyilván lehetetlen volt egyszerre megtámadni a több kilométer hosszan vonuló hadoszlopot. Ez a rész a királyt és kíséretét körülvevő, kísérő egységre vonatkozhat. Ebben az összefüggésben nyerhet értelmet az oklevelek állítása, miszerint Basarab a magyar király megölését tervezte.²² Az útvonalat illetően a román fejedelemnek olyan szakaszon kellett csapdát állítania, ahol a magyarok nem gyanakodtak, aminek a két dél-erdélyi hágó, de akár a Szörény felé vezető utak közül bármelyik megfelelt. Annyi bizonyos, hogy az akadályok emelését, a hegyekben elrejtőzködő csapatok elhelyezését napokkal a magyar sereg meg-

¹⁸ *Laurențiu Rădvan*: At Europe's Borders: Medieval Towns in the Romanian Principalities. (Volume 7. East Central and Eastern Europe in the Middle Ages 450–1450.) Leiden–Boston, 2010. 137. o. Hivatkozott forrása: *Nicolae Constantinescu*: Curtea de Argeș (1200–1400). *Asupra încепuturilor Țării Românești*. București, 1984. 84–103. o.

¹⁹ Maria Holban szerint minden olyan települést ezzel a névvel illettek, amely fallal volt körülveve. Lásd: *Holban* 1981. 113. o.

²⁰ Pl. 1332. november 2., 1332. november 22., 1333. november 25.

²¹ Madgearu szerint Bakó seregének Argyas elleni támadása miatt állt bosszút a békésen vonuló magyar seregen Basarab. Lásd: *Madgearu* 2009. 203. o.

²² 1351. április 24.; *Györffy* 1964. 562–563. o. („diem extremum patris nostri claudere ex abrupto cupiens”)

érkezése előtt be kellett fejezniük. Szó sem lehetett Basarab hirtelen döntéséről, a katonai akciót már jóval korábban el kellett határozni és elő kellett készítenie.

Ugyanakkor, mivel az 1332. XI. 2.-i oklevél már a hadjárat megindulásakor arról szól, hogy a király „cum quadam particulari gente” indult el, a kifejezés mégis azt akarja érzékeltetni, hogy nem országos hadjáratról (*generalis exercitus*) volt szó, hanem részlegesről, leginkább az erdélyi csapatok mozgósításáról, az erdélyi vajdával az élen. Annál inkább nem általános hadba vonulásról beszélhetünk, hiszen ugyanebben az évben, 1330 augusztusában indította útnak a király Drugeth Vilmos, ekkor még csak szepesi, újvári, borsodi, sárosi, gömöri ispán vezetésével a Lokietek Ulászlót a német lovagrend ellen megsegítő, a korabeliek által 8–10 ezer főre becsült magyar haderőt. Drugeth augusztus 8-án Sároson végrendelkezett, hogy szeptember elejére, a források szerint a hónap 8-ára elérje a koalíciós haderő gyülekező helyét. A jászói konvent oklevele szerint november 29-én az Abaúj megyei nemesek hosszas távollét után már hazaérkeztek.²³

Az 1330-as hadjáratot illetően a legtöbb bizonytalansággal a visszautat illetően szembesülünk, s a mai történeti kutatások és hipotézisek is szinte kivétel nélkül erre irányulnak, hiszen ez oldaná meg a csata lokalizálásnak – elsősorban a romániai kutatás és közvélemény számára nagy jelentőségű – problémáját. Érthetően, pontos hely-megjelölést az oklevelek nem adhatnak, hiszen a magyarok számára névtelen és sötét erdőségeken át vezetett az út, amint leírják, magas sziklák között, ahol az út összeszűkült. Az oklevelek megfogalmazása szerint: „loco nemoroso et silvoso... loco condenso et obscuro... sub quodam lapide... locis districtis et silvosis indaginibus firmis et stipatis... indaginumque densitate stb.”, ahol külön is hangsúlyozzák, hogy sűrűn elhelyezett akadályokkal torlaszolták el a sereg útját.²⁴ Kérdés, hogy a „szikla” (*sub lapide*) megjelölés alatt érthetünk-e egy konkrét, azonosítható „hegycsúcsot,” ami esetleg valami fogódzót nyújthatna, vagy csak általában égbenyúló sziklák között vezető utat? Eddig ilyet nem sikerült egyértelműen azonosítani.

A másik értelmezésre szoruló kifejezés a „katlan” (*circuitus*), ahol bekerítették a magyar sereget (vagy annak egy részét). A leírásokból bizonyosnak látszik, hogy egy hosszan elnyúló völgybe értek (amit katlannak érezhettek a megtámadottak), amelyet két oldalról meredek, sziklás hegyoldal kísérhetett, s maga az út is összeszűkült benne.²⁵ A mondat értelmezésében a modern fordítások is jelentősen eltérnek, alapvetően a *circuitus* több jelentése miatt. Latinul így hangzik: „Venit in quendam viam cum toto exercitu, *que via erat in circuitu et in utraque parte ripis prominentibus circumclusa et ante, unde erat dicta via patencior, indaginibus in pluribus locis fortiter fuerat circumsepta per Vlachos*”. Bollók János értelmezésében: „Egész seregével együtt egy útra ért; ez az út kerülőút volt. Mindkét oldalról magasba nyúló sziklák zárták körül, elől pedig, ahonnan az út már szélesebb volt, a vlachok több helyen lezárták erős torlaszokkal.”²⁶ Geréb László a kifejezést gyakor-

²³ Kristó Gyula: Az Anjou-kor háborúi. Budapest, 1988. 75–76. o. Az augusztus 9-i oklevélre: AO 14. 473. sz. 285–286. o. A november 29-i oklevélre: AO 14. 606. sz. 342–343. o. (Október 6-án még a hadjáratban voltak). A forrásokra lásd: Pór Antal: Magyar–lengyel érintkezés a XIV. században. *Századok*, 37. (1903) 321–323. o.

²⁴ Vö.: Györffy 1964. 552–564. o.

²⁵ Ennek értelmezésére lásd: Iosipescu 2008. 59–60. o.

²⁶ Képes Krónika. Ford. Bollók János, jegyz. Bollók János, Szóvák Kornél, Veszprémy László. Budapest, 2004. 130. o.

latilag nem fordítja: „Seregével együtt olyan útra jutott, amely körös-körül mindkétfelől meredek sziklával volt berekesztve, elől pedig, ahol az út tágasabb volt, a vlachok több helyen gyepekkel erősen körülsáncolták.”²⁷ Bellus Ibolya fordítása szerint: „Olyan útra érkezett egész seregével, amely körbefutott, mindkét oldalon meredek partok zárták körül, és elől, ahol ez a bizonyos út szélesebb volt, a vlachok több helyen akadályokkal erősen eltorlaszolták.”²⁸ A német és angol fordítás a *circuitust* egyaránt szurdoknak, szorosnak értelmezi, amelynek a száját torlaszolták el a vlachok.²⁹ Meglehet, hogy a szöveg szerzője a teljes bekerítettség érzékeltetésére a zárt kolostori kerengő (*circuitus claustris*) képét idézi fel, ahonnan nincsen visszaút. A magyarok nyilvánvalóan olyan völgyszakaszba jutottak, amelyet két oldalról körülzárt a sziklafal, a kivezető utat pedig elbarikádozták.

Az oklevelek³⁰ a pontos dátumot illetően megerősítik a krónika állítását, miszerint a harcok több napon át, november 9 és 12 között, vagyis péntektől hétfőig tartottak. Az 1331. március 16-i oklevél alapján november 12-én még folytak a harcok. A *Képes krónika* szövege aztán némileg félreérthetően fogalmaz, mintha péntek lenne Szt. Márton vigíliája. Ám ez kimagyarázható, amennyiben a dátumot egymást követő napok felsorolásaként értelmezzük: péntek, Szt. Márton vigíliája (valójában szombat), az ünnepnap, majd végül a zárónap, hétfő. E felsorolásban persze valami zavar kétségkívül van, ami arra utal, hogy a szöveg 1358-ig már többszöri lejegyzésre került és szövegromlás következett be, amennyiben pénteket azonosították Márton ünnepének vigíliájával, vagyis szombattal. Ugyanakkor a liturgikus ünnepnapokhoz való viszonyítás hosszú időre megőrizte a csata időpontját a résztvevők és az utókor emlékezetében.

A csata lefolyásáról a királyi adománylevelekből annyi derül ki, hogy a magyar király leesett lováról, s Kolus mester, udvari apródja az, aki visszasegíti a nyeregbe.³¹ A másik ismert oklevélben a király Csór nembeli Tamás mestert jutalmazza. Ebben hasonló szavakkal írják le a tragédiát, de megemlítik, hogy a magyar sereg erős volt, Tamás pedig lovait többször is a király rendelkezésére bocsátotta, s nem riadt vissza attól sem, hogy gyalogosan haladjon.³² „quociens equum nostrum sub nos habitum cespitari et fatigari cernebat, equum suum tociens subtus nos, si necesse fuisset, dare volens et indubitate mortis periculo pro nobis pedes remanere non formidans, exhibuit laudabiliter et impendit.” Donch pedig – vélhetően jutalmul – Győr és Komárom megyék ispáni méltóságát nyerte el 1332-től.³³ A krónikában szintén említett Donch fia László 1333-tól lett győri ispán.³⁴

²⁷ Képes krónika. Ford. *Geréb László*. Budapest, 1978. 180. o.

²⁸ Képes krónika. Ford. Bellus Ibolya. A tanulmányokat *Dercsényi Dezső, Kristó Gyula és Csapodiné Gárdonyi Klára*; a jegyzeteket *Kristó Gyula* írta. Budapest, 1986. 262–263. o.

²⁹ Die Ungarische Bilderchronik. Budapest, 1961. 262. o. („Hohlweg”); The Hungarian Illuminated Chronicle. Budapest, 1969. 147.o. „defile”. Ford. *Alick West*.

³⁰ 1331. március 16. oklevél, „feria secunda”, azaz hétfői nap. *Györffy* 1964. 546., 552–553. o.

³¹ 1351. április 24. *Györffy* 1964. 562–563. o.

³² Györffy György nem adja közre, Károly Róbert Csór nembeli Tamás mesternek kiállított adománylevelét. Lásd: AO III. 175–176. o., ford. *Kristó Gyula*: Középkori históriák oklevelekben (1002–1410). Ford. *Blazovich László*. Szeged, 1992. 174–175. o. Az oklevél ismét a „valide genti nostre” összetételt használja, ami erős sereg jelenlétére utal. A „semel et secundario” pedig a tartós, ismétlődő támadásokra, melynek a ránk hagyományozott négy napnyi időtartam meg is felel. Lásd: *Emil Lazarescu*: Despre lupta din 1330 a lui Basarab voievod cu Carol Robert. *Revista istorica*, 21. (1935) 241–246. o.

³³ *Zolnay* 1937. 35. o. Az 1330 februári oklevelet hitelesnek fogadja el, nyilván évtévesztéssel számol. Hivatkozott oklevelek: *Adalékok Zemplén megye történetéhez*, 1915. 13–16. o.

³⁴ *Zolnay* 1937. 37. o.

A krónika leírásában kiemelt szerep jut Hédervári Dezsőnek, aki páncélját elcserélve a királlyal önfeláldozó módon mentette meg annak életét. Dezső bizonyosan életét vesztette a hadjáratban, az azonban érdekes, hogy hőstettére egyetlen későbbi oklevélben sem történik utalás. Györffy György gyűjtötte össze eddig legteljesebben a hadjáratban részt vettek, elesettek névsorát, ami alapján úgy gondolta, hogy a veszteség nem lehetett olyan magas, mint azt a krónikás leírása sejteti. Györffy a rendelkezésre álló adatok alapján 48%-os halálozási arányt számít ki, amit azonban a nevek ismertségének alacsony aránya kétséggé tesz. A névsor alapján úgy látszik, hogy az udvari csapat, az előkelők kísérete mellett – érthető okokból – az erdélyiek vehettek legnagyobb számban részt a hadjáratban, köztük Szécsényi Tamás erdélyi vajda.

A román tanulmányok utalnak arra, hogy „csatá”-ról valójában nem is beszélhetünk, bár a romániai és magyar tanulmányok is kivétel nélkül csataként hivatkoznak rá.³⁵ Az oklevelek pl. az *invasionis hostilis insultut* használják a román támadás leírására. Ebben teljesen igazuk van, hiszen a völgyben haladó seregnek semmi esélye sem volt arra, hogy csatarendbe fejlődjön. A hosszan vonuló sereg magát a lokalizálást is nehezíti, hiszen a sereg elővédje és utóvédje közötti nagy távolság lehetetlenné teszi, hogy a csapdának egy meghatározott helyet jelöljünk ki. A keskeny úton vonuló sereg legalább 5–10 kilométer hosszan vonult. Ha egy lovasra 2,5 métert számolunk, akkor kettes sorban haladva 5000 fő esetében 12 kilométert tett ki, de nem biztos, hogy mindvégig ketten egymás mellett tudtak haladni, s akkor még nem számoltunk a szekerekkel és trénnel.³⁶ Praktikus okokból, mi is követjük a hagyományos megnevezést, amely csatának tekinti a magyarok csapdába csalását és megtámadását.

A csatát a romániai, de olykor a magyar szakirodalom is „Posadai csata” néven említi. Fontos hangsúlyozni, hogy a „posada” szó valójában egyszerűen szorost, átkelőt jelent, s így a csata elnevezéseként való használata némiképpen félrevezető. Bizonyos, hogy a csata nem köthető egyetlen „posada”-nevű helységhez sem. A csata elnevezése a nagy román történésztől, Nicolae Iorgától származik, aki azt az Cîmpulung és Bran közé tette, ahol valóban létezik egy Posada helység.³⁷

Maga a „posada” szó egyébként a magyarországi latin oklevelekben is megjelent, éppen egy, a déli-kárpátokon való átkelés leírásakor. Valószínűleg Zsigmond magyar király 1395-ös harcaira utal vissza a király egy 1406-os Garai Miklós nádornak kiállított oklevele, amelyben egy hasonló támadást ír le.³⁸ Akkor a frissen visszahelyezett Mircea vajda emberei támadták meg a magyar sereget „in Alpibus pazata dictis strictissimis indaginibus conclusa et obdurata”. A szöveg szerint: „Visszatérvén... Magyarország tájai felé, amikor szűk csapásokon és rendkívül keskeny ösvényeken felkapaszkodtunk a Kárpátok (Alpibus) azon ormára, amelyet a nép *Pozatának* nevez, és ott az oláhok tömege lesben állt, és az erdők sűrűjéből dögletes fegyverekkel, pusztulást hozó, méregbe mártott

³⁵ Holban 1981. 111. o.

³⁶ E számításokra lásd: John H. Pryor: Introduction: Modelling Bohemond's March to Thessaloniké. In: Logistics of Warfare in the Age of the Crusades. Ed. by John H. Pryor. Aldershot, 2006. 229–247. o.

³⁷ Stoicescu – Tucă 1980. 108. o.

³⁸ Zsigmondkori Oklevéltár. Szerk. Mályusz Elemér. II/1. k. Budapest, 1956. Nr. 4899. Kiadta: Hazai Okmánytár VII. 432–444. o. Magyar fordításban lásd: Középkori históriák oklevelekben (1002–1410). Szerk. Kristó Gyula. Ford. Kapitány István. Szeged, 1992. 259. o.

nyilakkal (dárdákkal) lövöldözött kíméletlenül követőinkre és alattvalóinkra.”³⁹ A király itineráriumból azonban tudjuk, hogy 1395-ben még júliusban Brassó és Hosszúmező (Cîmpulung) felől hatolt be Havasalföldre, majd augusztusban Szörény felé tért vissza az országba: Szörény, Orsova, Karánsebes, Szeben, Medgyes, Hunyad, Várad útvonalon.⁴⁰ Ebből az is következik, hogy a románok támadása ezúttal nem a déli Kárpátok 1330-ban valószínűsített hágójának egyikén, vagy azok közelében, hanem a Szörény felé vezető úton történt. Ez persze csak megerősíti azt, hogy a „posada” szó nem konkrét helynevet jelent, miként az oklevél félrevezető magyar fordításából sejthető lenne.

A „csata” helye

Az argyasi területet összesen három irányban lehetett elhagyni. Az Olt völgyén, a Vöröstoronyi szoros felé, a Rucar-Bran-i átjárón, azaz a töröcsvári szoroson át, s értelemszerűen azon az úton, amelyen érkeztek Szörény felől, a Cserna völgyén át, amelyet a román szakirodalom mehadiai (miháldi) irányként emleget.⁴¹

A magyar szakirodalomban a lokalizálás kérdése mindmáig másodlagos jelentőségű maradt. Pataki József a csata helyét az argyasi vár közelében keresi.⁴² Bánlaky József hadtörténelmében odafelé a Motru völgyén, visszafelé Argyas, majd onnan Temesvár felé vezeti őket.⁴³ Györffy György és Kristó Gyula szerint is a Töröcsvári szoros felé vezető útnál valószínűbb, hogy argyasi tartózkodásuk után a Vöröstoronyi szoros (Turnu Roșu) irányába fordulhattak a Lovișta folyó medencéjében, majd az Olt völgyében vonultak, mivel közvetlen céljuk Temesvár, Károly Róbert hagyományos magyarországi központjának az elérése lehetett.⁴⁴

A magyar tudósok érvelése nem különbözik a románok nagy részétől. A földrajztudós Ion Conea már 1935-ben – Aurelian Sacerdoteanu véleményével egyezően – úgy látta, hogy a magyar sereg számára domborzatilag a legjárhatóbb út az Olt völgye felé vezető Persány (Perișani)–Titești útvonal volt. A 787 méteres magasságban húzódó völgy a Vöröstoronyi-szoros egyik mellékvölgye, markáns kiszélesedéssel Persánynál. Lehetet-

³⁹ Az István mesternek kiállított 1345. január 21-i oklevél (DL 3604) oláhok és más népek sokaságáról beszél, s az oláhok nyilairól szólva a „sagitta” szót használja. A megjelenés előtti kötet adatára Piti Ferenc hívta fel a figyelmet. Érdekes, hogy szóhasználatában eltér az István mesternek korábban kiállított oklevelekétől, vö.: Györffy 1964. 558–559. o.

⁴⁰ Engel Pál – C. Tóth Norbert: *Itineraria regum et reginarum (1382–1438). Itineraria Sigismundi regis imperatorisque (1382–1437), Mariae (1382–1395) et Barbarae (1405–1438) reginarum consortium eiusdem, necnon Elizabeth reginae (1382–1386), relictæ Ludovici I regis. (Subsidia ad historiam medii ævi Hungariæ inquirendam 1.)* Budapest, 2005. 69–71. o.

⁴¹ A román kutatás 1980-ig 11 lehetőséggel számolt, vö.: Stoicescu – Tucă 1980. 108. o. Mára a mehadiai iránnyal komolyan nem számolnak, noha az egyik első lokalizálás éppen ehhez kapcsolódott. Ezt P. Drăgălina adta közre 1899-ben, Cheile Crainei-t nevezve meg a csata helyeként Orșova és Mehadia között, a sóút mentén (drumul sării). Lásd: Ion Conea: *Basarabii din Argeș. Despre originea lor teritorială și etnică.* București, 1935.; Uő: *Țara Loviștei. Geografie istorică.* București, 1935.; Összefoglalóan: *Cârstea* 2012. 114–116., különösen 114. o.

⁴² Pataki 1944.; Ilie Minea már 1931-ben erre a területre gondolt, amit azután különféle változatokban a mai napig tovább fejlesztettek (Dimitrie Onciul, Ion Lupaș, legújabban Sergiu Iosipescu). Lásd: *Cârstea* 2012. 114. o.

⁴³ Bánlaky József, *Doberdói: A magyar nemzet hadtörténelme. 7. rész.* Budapest, 1934. 94–97. o. és Arcanum digitéka. Arcanum, 2001.

⁴⁴ Györffy 1964. 546. o.; Kristó Gyula: *Az Anjou kor háborúi.* Budapest, 1988. 84–85. o., számos román kutatóval összhangban erre lásd: Györffy 1964. Temesvárra SRH 1: 499. o.

lennek tartja, hogy Károly Róbert seregével Cîmpulung–Bran felé fordult volna, mert az nagy kitérőt jelentett volna, a magyar seregnek viszont ekkor már nem volt ellátmánya. Utalt arra is, hogy a XIX. század végéig a postakocsik is ezt az utat használták.⁴⁵ Ezt az elméletet mindmáig sokan követték, köztük Miron Constantinescu, Constantin Daicovicu és Ștefan Pascu is.⁴⁶ Hosszú időn át úgy tűnt, hogy Nicolae Stoiescu és Florian Tuca kismonográfiája 1980-ban végleg eldöntötte vitát. Ők is az Olt felé, Perișanion át vezető útvonalat valószínűsítették kimutatva, hogy a töröcsvári útirány mennyivel hátrányosabb, mivel az hosszabb lenne és nagyobb szintkülönbség megtételével járna. Számításaik szerint a rövidebb távolság 87 km, míg Brassó felé 168 km-es az út, míg a magassági szintek vonatkozásában Cîineni 600–800 méterével szemben Brannál 1200 métere áll szemben.⁴⁷ Doru Moțoc szerint is a földrajzi viszonyok tekintetében csakis Perișani–Pripoare felel meg helyszínként a krónika csataleírásának. Érvelése ugyanakkor némileg bizarr, hiszen a krónikában lefestett három hegycsúcsot azonosítja: Coasta Brații, Piatra Sântului és Muchia Perișanilor-ként. Köztük húzódik két völgy, ahol a két patak is folyik: Frumușița és Posăzi, s ezek mentén menekülhetett Károly Róbert.⁴⁸

A rekonstrukciónak sok mindenben ellentmond Alexandru Madgearu feltételezése, aki szerint Károly Róbert és hadserege letáborozott a román vajda székhelye előtt anélkül, hogy elfoglalta volna azt. Mivel a seregnek nem volt már ellátmánya, a magyar király kénytelen volt békét kötni a román vajdával és elvonulni. Ám ő is a Perișani–Pripoare helységet azonosítja a „csata” helyszínként. Legutoljára Bogdan Nicula, a *Monitorul de la Valcea* című folyóiratban 2010. augusztus 2-án foglalta össze a kutatás állását a Craiovai Egyetem által vezetett perișani ásatások lezárulása alkalmából rendezett sajtótájékoztatón, amit egy konferencia is követett Perișaniban 2012. november 10–11-én. Véleménye szerint a régészeti leletek cáfolhatatlanul azt igazolják, hogy az 1330-as csata helyszíne csak Perișani lehetett. A tájékoztatóból azonban sajnos nem derült ki, hogy milyen leletekre alapozta kategorikus kijelentését. Legutóbb, az ütközet pontos helyének a megjelölése nélkül szintén ebben az irányban kereste a harcteret Radu Lupescu.⁴⁹

Ugyanakkor Iosipescu szerint az Argyas folyó völgyében az Argyastól 20 km-re fekvő Poenarinál kerülhetett sor a csatára, mivel ő az ottani, korai keltezésű várromokat azonosítja az oklevelek Argyas várával. Ebben megegyezik Alexandru Lapedatu és Maria Holban eredményeivel, aki szintén Argyas várának azonosítási problémáiból indult ki, s akik szerint szintén Poenari lehetett a csata helyszíne.⁵⁰

Annak ellenére, hogy a csatáról csak korabeli magyarországi latin nyelvű oklevelek tudósítanak,⁵¹ a csatának fennmaradt kora újkori romániai emlékezete is. Elsőként Gr.

⁴⁵ *Ion Conea*: Basarabii din Argeș. Despre originea lor teritorială și etnică. București, 1935.; *Uő*: Țara Loviștei. Geografie istorică. București, 1935.; Cârstea, 2012. 114–116. o.

⁴⁶ *Ștefan Pascu*: Istoria Românei Compendiu. București, 1971. 106. o. és vö.: *Stoiescu – Tuca* 1980. 106–116. o.

⁴⁷ *Stoiescu – Tucă* 1980. 112–120. o.

⁴⁸ *Doru Moțoc*: Unde s-a semnat actul de naștere a Țării Românești? Contribuții la localizarea bătăliei din 9–12 nov. 1330. *File vîlcene*, 1972. 85–106. o.

⁴⁹ *Radu Lupescu*: Walachia, Battle. In: *The Oxford Encyclopedia of Medieval Warfare and Military Technology*. Ed. in chief *Clifford J. Rogers*. 3. k. Oxford, 2010. 423–424. o.

⁵⁰ *Holban* 1981. 115. o.; *Alexandru Lapedatu*: Doua vechi cetati romanesti. Poenari si Dămbovița. *Șiște istorice. Buletinul Comisiunii Monumentelor istorice*, 3. (1910) 181–182. o.

⁵¹ Eltekintve a külföldi említésektől, így egy porosz krónikától, vagy a pápa egyik levelétől, erre lásd: *Györffy* 1964.

Tosilescu a Tismana-i monostor hagyományára lett figyelmes, ami a csatát a mehadiai irányban a Gorj hegységbe, a Posada Gurenilor-hoz helyezte, de a későbbi tudós érvelések ejtették ezt a lehetőséget.⁵² A másik egyházi hagyomány a mai napig elgondolkoztatja a kutatókat. Ugyanis egy XVI. századi lengyel utazó, Maciej Strykowski (1547–1582) lengyel nyelvű útleírásában érdekes sorokat olvashatunk: „Rögtön azután ugyanazt a Károlyt, a magyar királyt, amikor háborút kezdett Basaraddal, Moldva urával, olyan nagy veszély fenyegette a moldvaiak és a havasalföldiek felől, hogy a király maga is kis kísérettel Magyarországra menekült a véres vereség után. A csata helyén pedig a moldvai urak kolostort építettek és három, fallal körülvett kőoszlopot emeltek, melyeket én magam is láttam 1574-ben, amikor Törökországból jöttem vissza; Giurgiec városka után, két nap járásra Nagyszeben erdélyi várostól, ha a hegyeken át megyünk.” (Bagi Dániel fordítása.) A szöveg román fordítója megjegyzi, hogy amennyiben a települést Gherghitával azonosítjuk, ebben az esetben valami tévedés lehet, mivel a mai település nem Szeben, hanem Brassó irányában található.⁵³ Ennek ellenére a szöveget, amire először A. D. Xenopol lett figyelmes, 1991-ben Florian-Nicu Smărăndescu tovább pontosította, s mindnyájan azt a Valea Prahoveiben fekvő mai Gherghita-val azonosítják.⁵⁴ Tekintettel arra, hogy az utazó ugyanebben a fejezetben elmeséli a szintén 1330-ban megtörtént Zách Felicián-merényletet, felmerül a kérdés, hogy valóban számolhatunk-e a román hagyomány folyamatosságával, vagy a szerző csak a magyarországi és lengyelországi írott források, köztük Długoss ismeretében kereste a csata helyét.⁵⁵ Nem valószínű, hogy a kortársak már a csatát követő évtizedekben rádöbbentek volna a csata történelmi jelentőségére, hiszen a magyar királyok újólag, számos alkalommal érvényesítették hűbéri jogaikat. A hadjárat ugyanakkor jól ismert volt a humanista és korai újkor történeti irodalomban: a csatát nemcsak a magyarországi, s az őket követő német krónikák, hanem a lengyelek híres szerzője, Jan Długoss is megörökítette, egyébként szintén a magyar *Képes krónikát* követve.⁵⁶

A Brassó felé vezető törcsvári útvonal mellett is azonban számosan érveltek, korábban a román kutatók közül Ion N. Mailat, vagy Mihai Mărculescu, miként a legújabb

⁵² *Cârstea* 2012. 114. o.

⁵³ *Kronika polska, litewska, żmódzka i wszytkiej Rusi Macieją Strykowskiego. Nakład Gustawa Leona Glücksberga, 1846. Vol. 1. 384. o.* „Rychło zaś potym, tenże Carolus Węgierski król, gdy przez przyczynę podniósł wojnę na Bazarada hospodara Multańskiego, porażon jest fortelem na głowę od Multanów i Wołochów, lak, iż w małej drużynie ledwo sam król z pogromu uciekał do Węgier. Na tym miejscu gdzie bitwa była gospodarowie Mullańscy monaster zmurowali i słupy murowane trzy z kamienia postawili, którem ja sam widział roku 1574, z Turek jadąc, za Giurgiecem miasteczkiem, dwa dni chodu od Sybinowa miasta Siedmigro-ckiego, idąc przez góry.” Román fordítása jegyzetekkel: Călători străini despre Țările Române. Ed. *Maria Holban*. Vol. II. București, 1970. 451. o. Értelmezésére lásd: Florian-Nicu Smărăndescu, ... sau pe Valea Prahovei? *Magazin istoric*, 4. (289; din aprilie 1991) 55–56. o. Olyan véleményt is lehet olvasni, hogy a lengyel utazó monostorra vonatkozó említése az argyasi királyi székhelyre vonatkozott, s ott épílték volna a csata emlékezetét. *Iosipescu* 2008. 71. o.

⁵⁴ *Cârstea* 2012. 115. o.

⁵⁵ A hazai és külföldi krónikás említések mind a *Képes krónikára* vezethetők vissza, s semmilyen többlet információt nem hoznak. Áttekintette legutóbb *Adolf Armbruster*: *Donau-Karpatenraum in den mittel- und Westeuropäischen Quellen des 10.–16. Jahrhunderts*. Köln–Wien, 1990. 102–104. o.

⁵⁶ Joannis Dlugossi seu Longini... *Historiae Polonicae libri XII*. Tom. III. Krakkó, 1876. 9. könyv. 135–136. o. és *Radek* 2008. 212. o.; *Martin Cromer (Marcin Kromer)*: *De origine et rebus gestis Polonorum libri XXX*. In: *Polonicarum rerum... scriptores, Polonicae historiae corpus*. Basileae, 1582. 591. o. (Első kiadása: 1555).

ausztriai tanulmány is.⁵⁷ Igaz, az útvonal azonosításához a *Képes krónika* utolsó két miniatúrája sajnos nem nyújt túl sok támpontot, hiszen az a szövegben leírtakat követi, s a képi megformálásban a festő kezét 1358 körül nyilván a mintakönyvek sémái vezették.⁵⁸ A csata körülményeinek a magunk elé képzeléséhez azonban a képek elsődrendű források.⁵⁹ A *Pallasch* című osztrák folyóiratban legutóbb bemutatott képek pedig igazolják, hogy mennyire élethűeknek tekinthetők. Bizonyos, hogy a lehetséges helyszínek egyáltalán nem a hágók legmagasabban fekvő részeire korlátozódnak, hanem az arrafelé vezető völgyek is számos alkalmas helyet kínáltak támadó akciók számára. A *Pallasch* folyóiratban bemutatott képek a Dâmbovița völgyét mutatják Cetățeninél, amelyek valóban kísértetiesen hasonlítanak a *Képes krónika* ábrázolásához. Ennek ellenére a máig ismeretlen völgy pontos azonosításában különösebb jelentőséget nem tulajdonítanánk a krónika miniatúráinak.

*

Végeredményében megállapítható, hogy a csata helye a teljes okleveles anyag ismeretében sem dönthető el teljes bizonyossággal.⁶⁰ Mai földrajzi ismereteink alapján a magyar királyi seregnek az Olt völgyét és a Vöröstorony szorosot kellett volna választania, de a több száz évvel korábbi döntés körülményeit, indokait és eredményét teljes bizonyossággal ma már nem ismerhetjük meg.

⁵⁷ Nagy Wilgerd: Die Schlacht von Posada, 1330. *Pallasch*, 44. (2012. December) 41–52. o., vö. Stoiescu – Tuca 1980. 109. o. Itt mondunk köszönetet Wilgerd Nagynak, hogy megküldte számunkra a *Pallasch* folyóirat vonatkozó számát, amely a szerzőket jelen tanulmány elkészítésére ösztönözte.

⁵⁸ Más vélemény szerint a *Képes krónikát* 1370 körül másolták, így ebben az esetben az időbeli távolság még nagyobb lenne.

⁵⁹ Ugyanakkor a miniatúrák és az okleveles emlékek közötti ellentmondásra figyelmeztet: Iosipescu 2008. 2. o., amiben igaza lehet, mivel a miniatúrák készítőjének semmi ismerete nem volt azokról, s kezét a látvány, s nem a történeti részletek megjelenítésének igénye vezették. Az általa bemutatott fényképek és a miniatúrák közötti hasonlóságra sem hivatkozik. A képek forrásértékét hasonlóképpen elveti: Holban 1981. 117. o.

⁶⁰ A csatatér kutatással foglalkozó Négyesi Lajos kérésünkre megvizsgálta a földrajzi viszonyokat, s úgy találta, hogy Pripoarenál van ugyan egy szűkület, ami 150 m széles a legszűkebb helyen, a hossza 1000 méter, előtte is szélesebb völgy van, tehát nem egy hosszú mély völgy. Ez alapján szóbeli véleményében nem találta a helyszínre vonatkozó érveléseket meggyőzőnek.

FÜGGELÉK

I. A Csatában részt vettek névsora

A csatában részt vettek és életben maradtak

- András, Bacskai** (1332 – Györffy 1964. 556. o.; Erdélyi Okm II. 767. sz. 281. o.), Petew comes vélhetően őt védelmezte a hadjárat alatt, 1332-ben már nem élt.
- Bako**, Thatamér prépost testvére (1336. X. 17. – AOkm III. 290–298. o.; Györffy 1964. 560. o.; Erdélyi Okm II. 911. sz. 330–331. o.)
- Demeter**, Maalas-i Miklós fia (1343. III. 2. – AO 27. 84. sz. 93. o.), átadta lovát Tamás, csókakői várnagynak
- Dénes**, Szécsi, szörényi bán (KK 209. fej.)
- Donch**, zolyómi és lipthói ispán és fia, **László** (1331. VIII. 1. – Györffy 1964. 553. o. KK 209. fej.)
- Hospites de Koluswar** (1331.VII.10. – AO 15., 267. sz., 152.; Györffy 1964. 553. o.; Erdélyi Okm II. 710. sz. 264–265. o.)
- István**, Lackfi, lovászmester, maior exercitus, bolondóci várnagy (1343. I. 13. – Sopron Okl. I. 196–201. o.; Györffy 1964. 561. o.)
- István** királyi jegyző (1331. VII. 30. ; AO 15. 296. sz. 169–170. o.; 1334. IX. 11., AOkm III. 102–103., Györffy 1964. 558. o.; 1335. I. 13. – AOkm III. 194–195. o.; Györffy 1964. 558–559. o.; 1345. I. 21. (DL 3604), kiadatlan, AO kötetben megjelenés alatt. Piti Ferenc szívességéből használhattam, a regeszta részlete: „Bozorab... a megkötött béke álnoksága alatt Havasalföldről (terra Transalpina) való távozásakor egy erdős, sűrű gyepükkel megerősített helyen (in quodam loco nemoroso indaginum densitate firmato) [Károlyt] és seregét csalárdul, az esküt (amivel magát a királyhoz mint természetes urához kötötte) megszegve, oláhok és más népek sokaságával megtámadta, István mester hüen [Károly] nyomában járva az ország számos híve között (akik közül sokakat ott Bozorab emberei könyörtelenül megöltek) életveszélyesen megsebesült 3 olach nyíltól eltalálva, és alig maradt életben...”
- István**, Mogh fia, (1347. VIII. 10. – HO II. 130–134. o.; Györffy 1964. 561. o.)
- Kolus**, magister (Kolos), királyi apród (1351. IV. 24. – Györffy 1964. 562. o.)
- László**, Balkan-i János fia (1334. IV. 17., Visegrád, a Zelemer-i Mihály fia: Mihály helyett megjelent Ábrahám clericus az országbíró ítélőszéke előtt Balkan-i János fia: László ellenében elmondta, hogy Mihály fia: Mihály a király Basarab elleni hadjárata idején 6 márka értékben lovat adott Lászlónak, de az nem juttatta vissza, Lászlót a várad-előhegyi Szt. István-monostor konventje megbízó oklevelével képviselő Peteu tagadta, hogy Lászlónak Mihály lovat adott volna. Dl. 2814, AO-ban megjelenés alatt, Almási Tibor szíves közlése)
- Lőrinc**, Simon fia, nagymartoni, udvari ifjú, (1331-től pankotai várnagy, 1332-től zarándi ispán (1332. XI. 26. – Györffy 1964. 555. o.; Erdélyi Okm II. 763. sz. 279. o.). Lőrinc vitézül küzdött, és lándzsadőféstől megsebesült és négy más életveszélyes sebet szenvedett, fogságba esett, és egy évet sínylődött Basarab börtönében hasonlóan a magyar sereg több más tagjához, míg végül sikerült megszabadulnia. (1349. V. 18. – Csáky 100–107. o., AO 32-ben megjelenés alatt, Sebők Ferenc szíves közlése.)
- Márton**, Acsai, Berend fia, békési ispán (KK, 209. fej.)
- Miklós**, Bocskai, András fia (1332 – Györffy 1964. 556. o.)
- Miklós és Márton**, Blawch fiai (1331. III. 16. – AO 15. 100. sz. 58–59. o.; Györffy 1964. 552. o.; Erdélyi Okm II. 697. sz. 257–258. o.)

Petew, comes (1332 – Györffy 1964. 556. o.; Erdélyi Okm II. 767. sz. 281. o. (AO-ban megjelenés alatt, Almási Tibor szíves közlése.)

Saxones de Medies et de Seelk (Medgyes és Selyk) (1331. III. 16. – AO 15. 100. sz., 58–59. o.; Györffy 1964. 552. o.; Erdélyi Okm II. 697. sz. 257–258. o.)

Suerchek, Benus fia Pál fia (1331. VIII. 1. – AO 15. 307. sz. 176. o.) Donch adománya.

Tamás, Szécsényi, erdélyi vajda (KK 209. fej., 1336. XI. 16. – AOkm III. 290–298. o. 1336. október 24. alatt; Györffy 1964. 560–561. o.)

Tamás, Gönyői Péter fia, csókakői várnagy (1335. V. 19., átírata 1354. X. 21., 1335. VI. 22. – AOkm III. 174–177. o.; AO 19. 361. sz., 166–167. o.; Györffy 1964. 559. o.; Erdélyi Okm II. 843. sz., 306–307. o.)

Ügyek comes (1331. IV. 7. – AO 16. 134. sz. 79. o.; Györffy 1964. 553. o.; Erdélyi Okm II. 700. sz. 258. o.)

Bizonytalan:

Tamás, erdélyi vajda két szervienze Zabary-i **Miklós** és Istenmezei Péter fia **János** (1335. IX. 12. – Erdélyi Okm II. 857. sz., 311–312.) Az oklevél szerint a királytól annak a hadjáratból való visszatértekor kérnek adományul egy Kolozs megyei birtokot. Nem említik, de feltételezhető, hogy ők is a királlyal tartottak, vagy valamilyen hadiszolgálatot teljesítettek a vajda szolgálatában.

Meghaltak

András (Endre), alkancellár, fehérvári prépost (KK 209. fej. 1332. XI. 2., 1332. XI. 22., 1333. XI. 25. – AO 17. 504. sz. 223–224. o.; Györffy 1964. 557. o.; Erdélyi Okm II. 761. sz. 278–279. o.) – a pecsétnyomó elvesztése miatt számtalan további említés. 1332. november 11-i regesztájának vonatkozó része: „1330-ban részleges királyi seregével felkereste, és békességben végigjárta Havasokon túli királyi földjét „ad visitandam terram nostram Transalpinam cum quadam particulari gente nostra accessissemus et eam pacifice perambulassemus,” visszajövet az oda-való, csalárdul békét színlelő, pártütő Basarab egy erdőrengeteggel borított és sűrűn eltorlaszolt helyen alattomosan rátámadt a királyi haderőre, amely támadás során Endre magiszter, fehérvári prépost, a királyi udvar alkancellárja életét veszítette, és vele együtt a királyi pecsét is odalett.” *Győri történeti és régészeti füzetek*, 2. (1863) 241–246. o. (AO-ban megjelenés alatt, Almási Tibor szíves közlése.)

András, sárosi plébános (KK 209. fej.)

Dezső, Hédervári Dénes fia, királynéi udvarbíró, győri, soproni, zarándi ispán, világosvári várnagy (KK 209. fej.)

János, Otel fia (1347. VIII. 10. – HO II. 130–134; Györffy 1964. 561. o.)

Kunok sokasága (KK 209. fej.)

Lőkös, Bátori, Briccus fia (1332. II. 17. – SzSzB. Évk. XIII. (1999.) 116. (magyar fordításban is hasonmással); *Balogh – Érszegi* 28–30. o. (4. sz.) *Relatio Pauli bani*. Györffy 1964. 554. o., nála 1332. II. 16. (AO-ban megjelenés alatt, Almási Tibor szíves közlése.)

Lőrinc, Kanizsai, Osl. nembeli Imre fia (1351. IV. 29., 1357. I. 18. – Sopron vm. okl. I. 220–222. o.; Györffy 1964. 563. o.)

Mihály, pozsegai prépost (KK 209. fej.)

Miklós, gyulafehérvári pépost (KK 209. fej.)

Miklós, Gyeletus fia, magister (1349. VII. 27., átírva 1351. II. 27. Dl. 94 369 – AO-ban megjelenés alatt, Sebők Ferenc szíves közlése)

Péter, Bartelei (Bartal) fia (1333. I. 2. – AO 17. 2. sz. 9–10. o.; Györffy 556. o.; (1332. XI. 26. – Györffy 1964. 555. o.; Erdélyi Okm II. 769/1. sz. 281–282. o.)

Péter, domokos testvér (KK 209. fej.)

Pethew (Pető), István fia, csicsói alvárnagy (1333. I. 2. – AO 17. 2. sz., 9–10. o.; Györffy 1964. 556. o.; Erdélyi Okm II. 769/1. sz., 281–282. o.)

Tamás, Essegvári, Lőrinte fia (1334. VI. 2. – AOkm III. 78–79. o., Györffy 1964. 557. o. (AO-ban megjelenés alatt, Almási Tibor szíves közlése.)

Fogságba esett vagy eltűntnek mondott

Dema, Lukács fia (1333. IX. 19. – *Sztáray* I. 80., AO 17, 432. sz., 192. o.; Györffy 1964. 557. o.)

János, Bátor magister, Briccius fia, szilágyi (azaz aranyosi ispán (1332. II. 17. – *Balogh – Érszegi* 28–30. (4. sz.) Felségpecsét nyoma, alatta *Relatio Pauli bani* (azaz Garai Pál 1320–1328 között macsói bán; Györffy 1964. 554. o. nála 1332. II. 16. AO-ban megjelenés alatt, Almási Tibor szíves közlése). A fogságból értelemszerűen visszatért

Lőrinc, Simon fia: lásd fent

Hamis oklevelek

Donch, zólyomi ispán és Péter fia Francheus de Lyptow (1330. II. 14. – AO 14. 94. sz., Györffy 1964. 565. o.; Erdélyi Okm II. 684. sz., 253–254. o.), egy korabeli oklevél alapján, melyben az állt, hogy a második ló elvesztése után a famulus átadta lovát urának

Miklós és Duym, Wabonik fia Radozlaus fiai (1330. XII. 9. – AO 14., 614. sz.; Györffy 1964. 565–566. o.)

2. A Képes krónika szövege magyar fordításban az 1330-as eseményekről

„Ugyanabban az évben, amelyikben a gyalázatos emlékü Felicián elpusztult, mármint az Úr ezerháromszázharmincadik évében, a király nagy létszámú hadsereget gyűjtött össze – bár mégsem az egész haderejét, mivel nagyon sok harcosát országának határvidékeire küldte különböző hadjáratokba országának ellenségei ellen –, ő pedig Tamás erdélyi vajda és Ianka fia Dénes biztatására Szörényen át szeptember havában Bazarád vlach vajda földjére vonult, erre a helyismerettel nem rendelkező nép számára lakhatatlan földre, hogy erről a földről elűzze Bazarád királyt, vagy legalábbis a földjét valamelyik ellenségének a birtokába adja, holott ez az uralkodó mindig híven megfizette a királyi felségnek a köteles adót. Miután a király elfoglalta Szörényt, majd magának az uralkodónak a várát, mindezt az említett Dénesnek adta a báni méltósággal együtt... De mert a számára és emberei számára ismeretlen földön, a havasok és az erdők borította hegyek között nem bírtak élelmet találni, maga a király, a vitézei és lovaik hamarosan éhínséggel kezdtek küszködni. Ennek hatására, miután egyezséget kötöttek Bazaráddal, aki szavát adta, hogy engedelmeskedik a királynak, valamennyi emberének bántalom nélküli visszatérést biztosít, és megmutatja nekik a helyes utat, a király visszafordult, nyugodtan, bízva a hitszegő szakadár adott szavában. Egész seregével együtt egy útra ért; ez az út kerülőút volt. Mindkét oldalról magasba nyúló sziklák zárták körül, elől pedig, ahonnan az út már szélesebb volt, a vlachok több helyen lezárták erős torlaszokkal. A király pedig és az összes embere egyáltalán nem gondoltak semmi ilyesmire; fönt a partszegélyeken mindenütt a vlachok megszámlálhatatlan sokasága futkosott, dárdákat (iacula) dobálva a király seregére, ami a mélyen fekvő út aljában volt, ami nem is nevezhető útnak, hanem inkább egy keskeny hajónak, ahol a tolongásban mindenfelé hullottak az erős paripák a vitézekkel együtt. És mert az út egyik oldalának a peremére sem bírtak felkapaszkodni a vlachok ellen, mivel a part meredek

volt, sem tovább nem haladhattak, sem menekülésre nem volt helyük az ott emelt torlaszok miatt, teljességgel olyanok voltak, mint hálóba vagy varsára akadt halak... Bizony péntektől egészen hét-főig tartott ez a siralmas állapot. Ezekben a napokban úgy buktak egymásra a válogatott vitézek, mint a bölcsőben ringatott és rázott csecsemők, vagy mint a nádszálak, amelyeket a szél mozgat. Nagyon nagy öldöklés volt ott, és a vitézeknek, főembereknek és nemeseknek megszámlálhatatlan sokasága esett el Szent Márton vigíliáján, pénteken és a következő napon. Itt esett el három prépost is: tudniillik András mester, a fehérvári egyház prépostja, nagyon tiszteletre méltó férfiú, a királyi felség alkancellárja – a király pecsétjével együtt veszett oda; továbbá Mihály, pozsegai prépost, és Miklós, az erdélyi Fehérvár prépostja; meg András, sárosi plébános és Péter testvér, a prédikátorok rendjéből, ez a becsületes férfiú – kiitták a rettenetes halál poharát, mert agyvelejükbe irgalmatlanul faszegeket ütöttek. Néhány más papot is megöltek, akik a király káplánjai voltak. Végül a kunoknak is felbecsülhetetlen sokasága esett el. Valamennyinek a holtteste, mind az egyházi embereké, mind a világi nemeseké a küzdelem színhelyén várja az egyetemes föltámadás idejét; és a rokonaik sem tudták szeretteiket az ellenség rohamai miatt visszaszerezni. A vlachok sok foglyot hurcoltak el, sebesülteket is, sértetleneket is; valamennyi harcban legyűrt katonától elvették a sok fegyvert, a drága ruhákat, arany- és ezüstpénzt, értékes edényeket és öveket meg sok erszényt garasokkal, sok lovat nyereggel és kantárral, mindezt elvitték, és magának Bazarád vajdának adták át. A király pedig kicserélte fegyverzetének jelvényeit, ezeket Dezső, Dénes fia öltötte magára, akit azután kegyetlenül meggyilkoltak, mert azt hitték, ő a király. A király kevesedmagával épp csak megmenekült néhány hívének védelme alatt. Úgy álltak ugyanis körülötte, mint a kőfal: Dancs mester a fiával, Lászlóval és a király kíséretéből való más vitézekkel, és Márton mester, Berend fia; ezek a záporosóként zúduló összes kard- és nyílcsapást felfogták, hogy a király életét megóvják a halál támadásától...⁶¹

⁶¹ Képes Krónika. Budapest, 2004 (Millenniumi Magyar Történelem. Források). Ford. *Bollók János*, jegyzetek: *Bollók János, Szovák Kornél, Veszprémy László*. 129–131. o. Kiadása: *Szentpétery*, Emericus: *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I–II*. Budapestini, 1937–38. Itt I. k. 496–500. o. A vonatkozó rész román fordításban: *Crestomatie privindistoria militara romaneasca (secolele XXIX)*. *Selectarea textelor si note de Dan Capatina si Sergiu Iosipescu*. București, 1973. 17–19. o.

BIBLIOGRÁFIA

- AO Anjou-kori oklevéltár, Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia 1301–1387. Alapító szerkesztő *Kristó Gyula*. Szeged, 1990–.
- AOkm Anjoukori okmánytár. Codex diplomaticus hungaricus Andegavensis. Kiad. *Nagy Imre, Tasnádi Nagy Gyula*. Vols. 1–7. Budapest, 1878–1920.
- Balogh – Érszegi* Középkori oklevelek a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltárban. Összegyűjtötte, átirta *Balogh István*. Szerk. *Érszegi Géza*. Nyíregyháza, 2000.
- Cârstea* 2012. Cârstea, Cătălina: The Importance of Ion Conea in the Research of Elements of Carpathian Geography in the Old Historic and Cartographic Documents. *Geographica Timisiensis*, 21. (2012) 103–119. (Interneten: www.academia.edu, a letöltés utolsó időpontja: 2013. április 29.)
- Csáky Oklevéltár a gróf Csáky család történetéhez. I/1–2. k. Kiad. *Bártfai Szabó László*. Budapest, 1919.
- Erdélyi Okm Erdélyi okmánytár II. (1301–1339) Szerk. *Jakó Zsigmond*. Budapest, 2004.
- Györffy* *Györffy György*: Adatok a románok XIII. századi történetéhez és a román állam kezdeteihez. II. rész. *Történelmi Szemle*, 7. (1964) 537–568. o.
- Holban* 1981. *Holban, Maria*: Din cronică relațiilor româno–ungare în secolele XIII–XIV. București, 1981.
- Iosipescu* 2008. *Iosipescu, Sergiu*: Bătălia de la Posada (9–12 noiembrie 1330). O contribuție la critica izvoarelor istorice de început a principatului Țării Românești. [Adalék a Havasalföldi fejedelemség korai történeti forrásainak kritikájához.] *Revista istorică*, 19. (2008) 59–82. o.
- KK Képes krónika
- Pataki* 1944. *Pataki József*: Anjou királyaink és a két román vajdaság. Kolozsvár, 1944.
- Sopron vm. okl. Sopron vármegye története: oklevéltár. Kiad. *Nagy Imre*. I. k.: 1156–1411. II. k.: 1412–1653. A név- és tárgymutatót összeállította *Házi Jenő*. Sopron, 1889–1891., 1922.
- Stoicescu – Tucă* 1980. *Stoicescu, Nicolae – Tucă, Florian*: 1330. Posada. București, 1980.
- SzSzB. Évk. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltári Évkönyv
- Sztáray* A Nagymihályi és Sztárai Gróf Sztáray család oklevéltára. Kiad. *Gróf Sztáray A.* Szerk. *Nagy Gyula*. 1–2. k. 1234–1396. Budapest, 1887–1889.
- Zolnay* 1937. *Zolnay László*: Donch mester a Balassák őse. *Turul*, 51. (1937). 22–39. o.